

Yayın Kriği:

TÜRK TARİHÇİLERİ

Editör: Ahmet Şimşek

Pegem Akademi, Ankara, 2016, 348 Sayfa

Elif AŞCI*

Giriş

“Biz hepimiz Gogol’un Palto’sundan çıktık” ifadesi ile Turgenyev, Gogol’un “Palto” eseri ile hem kendi kuşağı hem de Rus edebiyatındaki derin etkiyi vurgulamaktaydı. Edebiyatta olduğu gibi tarih alanında da benzer etkiyi görmek mümkün. (Alkan, 2004:475-481) Öyle ki K. Marx, L. Febvre, M. Bloch, F. Braudel, E. Carr gibi tarihçilerin meslektaşları üzerinde etkisi tartışılmaz durumdadır. Benzer şekilde Fuat Köprülü, Osman Turan, Zeki Velidi Togan, Halil İnalçık ve Tarık Zafer Tunaya alanlarında öncü olmuş tarihçilerden sadece bir kaçıdır ve Türk tarihçiliğini anlamak için onların etkilerinin bilinmesi gerekir. Bu anlamda palto etkisine sahip tarihçilerin varlığı kadar, onlar hakkında yapılan çalışmalar da önem taşır.

Tarihçiliğin ilk aşaması olan tarih lisans programlarında alanın öncüleri ile tanışma, kaynaklar ve bibliyografya dersleri ile olmaktadır. Bu derslerde tarihçilere yönelik verilen bilgilere rağmen gençlerin çoğunlukla derslerde kitaplarını okuduğu tarihçileri bildiği, alanın öncüsü ve bilmesi daha öncelikli olan tarihçiyi ise hiç tanımadığı gözlenmiştir. Bu durum ise tarih öğrencilerinin bilgi eksikliğine yol

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-posta: elifasci@sdu.edu.tr

açmaktadır (Şimşek, 2016:v). Oysa genç tarihçilerin tarih birikimine nüfuz edebilmeleri, tarihi bilgi ve görgülerini artırmaları bakımından alanın öncüleri olan tarihçileri öğrenmeleri oldukça önemlidir.

Son yıllarda Tarih lisans öğrencilerinin akademik ihtiyaçlarına uygun yayınlara editörlükleriyle dikkat çeken Ahmet Şimşek, 2016 yılında “*Türk Tarihçileri*” kitabını yayımlayarak bu eksikliği bir anlamda gidermek istemiştir. Bu kritiğin konusu olan bu kitap, tarihçiler hakkında yapılan çalışmaların yeterliliğinin düşünülmesine de vesile olmuştur. *Türk Tarihçileri* kitabının alana yaptığı katkı nedir? sorusu ile yaptığımız literatür inceleme çalışması, bize tarihçilerin bu konudaki ilgisinin tahminimizden oldukça az olduğunu göstermiştir.

Türk tarihçiliğine katkıları ile bilinen ve lisans yıllarından itibaren adını duyduğumuz, kitaplarını okuduğumuz tarihçiler ile ilgili biyografik çalışmalar son yıllarda artmış olmasına karşın yine de yeterli sayılamaz. Ne var ki Türkiye’de var olan büyük tarih birikimini yansıtan öncü tarihçilerin bir arada yer aldığı akademik düzeyde bir çalışma neredeyse bulunmamaktadır. Bu alanda ilk olarak Cemaleddin Mehmed’in 1843 yılında kaleme aldığı *Ayine-i Zürefa* adlı eseri görülür. Eser tarihçilik ilmi, Osmanlı tarihçiliği, şehnameciler ve vakanüvisler, vakanüvisler dışındaki tarihçilerin biyografileri ve eserlerini içerir. 1896’da genişletilerek *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri* adıyla yayımlanan bu çalışma biyografik ve bibliyografik bilgiler veren ilk eser olması bakımından önemli bir müracaat kaynağıdır (Özcan, 1993:312-313). Osmanlı tarihçilerine dair bir diğer çalışma ise 1927 yılında yayımlanan, içindeki bilgiler bakımından artık çok eskimiş bulunmakla beraber henüz daha iyisi yazılamayan Franz Babinger’in *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı çalışmasıdır. Osmanlı tarihi üzerine eser bırakan müelliflerin bilindiği kadarı ile hayatlarını, eserlerini, bu eserlerin el yazmalarının bulunduğu kütüphaneleri, eğer varsa baskı ve tercümelerini kısa notlar halinde vermeye çalışmış olması bakımından önemlidir (Eyice, 1991:390-392).

Halil Berktaş’ın 1991 yılında *Toplum ve Bilim* dergisinde yayımlanan “Dört Tarihçinin Sosyal Portresi” adlı makalesi ise Cumhuriyetin fikir tarihinin yeterince incelenmediğini, bu yüzden Türk tarihçiliğine biyografik bir perspektifle yaklaşma gerekliliğini vurgular. Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinde önemli rol oynamış dört tarihçinin (Akçura, Köprülü, Barkan, İnalçık) doğum tarihleri, yaşadıkları dönemler, fikir dünyaları gibi pek çok etkenin tarih yazıcılığı ile ilişkisini karşılaştırmalı olarak eleştirel bir yaklaşımla ele alması bakımından benzersiz bir çalışmadır (Berktaş, 1991: 19-45).

Tarihçilere yönelik düzenlenen toplantılardan en dikkat çekenini ise 2005 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “*Türk Tarihçiliğinde Dört Sima*” başlıklı uluslararası sempozyumdur. Ortak paydası Osmanlı arşivi olan dört tarihçi - Halil İnalçık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı'nın katıldığı sempozyumda öğrencileri olan tarihçiler tarafından yer yer eleştiriler ile tarihçiler anlatılmıştır. Sempozyum 2006 yılında kitaplaştırılmıştır.

Tarihçilere ve tarihyazımına dair önemli bir başvuru eseri olan “*Encyclopedia of Historians and Historical Writing*” adlı çalışma Kelly Body editörlüğünde 1999 yılında yayımlanmıştır. 300'den fazla tarihçinin başlangıcından günümüze kadar Asya, Afrika, Avrupa, Amerika'yı içeren bölgesel; sanat, kültür, nüfus, diplomasi, düşünce, din, askeri, politik, bilim, tıp, teknoloji, ekoloji, teoriler, kadın ve cinsiyet tarihi gibi tematik konuları ile oldukça geniş kapsamlıdır (Munslow, 2000:211-230). Asya-Ortadoğu bölümünde Türk Tarihçilerinden Mustafa Naima, Fuat Köprülü, Halil İnalçık'a da yer verilmiştir (Body, 1999).

Tarihçileri birlikte ele alması bakımından *Türk Tarihçileri* kitabı ile benzerlik gösteren Türkçeye çevrilmiş, yabancı iki çalışma bulunmaktadır. Tarih bilimine ve tarihçilere bütüncül bir bakış açısıyla bakıp tanımak isteyenler için kılavuz olma iddiası ile hazırlanmış olan *En Önemli 50 Tarihçi* adlı eser, 2014 yılında Marnie Hughes-Warrington'ın imzası ile yayımlanmıştır. *Tarih Bilimine Yön Veren Düşünürler* üst başlığını taşıyan ve tarihe yaklaşımı sebebi ile düşünürleri de ele alan bu çalışmada biyografik bilgilere ve kişilerin eserlerine yer verilmektedir (Hughes, 2014). 2016 yılında İletişim yayınlarından çıkmış, Véronique Sales'in derlediği akademik niteliğe sahip *Tarihçiler* adlı kitap ise 19. ve 20.yüzyıllarda yaşamış ve tarih bilimine damga vurmuş Fransız ve yabancı yirmi tarihçiyi yaşadıkları hayatlardan da yola çıkarak ele almıştır (Sales, 2016). Benzer bir çalışmayı Türkiye'de 2015 yılında İlke Yayıncılığın *Türkiye'nin Birlikleri* serisinin 5.cildinde görmekteyiz. Telif bir eser olan ve akademik kaygı taşımayan bu çalışmada hayatı, fikirleri ve eserleri ile topluma yön veren yirmi altı tarihçi ele alınmıştır. Bu çalışmalar ile birlikte son yıllarda Batı'daki örneklerinden esinlenerek hazırlanan tarihçiler için armağan kitap, dergi özel sayıları ve anma kitaplarından da bahsetmek gerekir. Armağan kitapları, genellikle adına düzenlenen tarihçinin biyografisi ile birlikte çeşitli makalelerden oluşurken, anma kitapları anılan kişi ile ilgili yazılardan oluşur (Özcan, 2013:249-262).

Mevcut çalışmalardan çıkan sonuca göre gelenekselden modern döneme Türk tarihçilerinin birlikte ele alındığı ve tarihçiliğe katkıları bakımından değerlendirildiği geniş kapsamlı tek çalışma olarak *Türk Tarihçileri* görülmektedir. Kitabın editörü Ahmet Şimşek, tarih bölümünde okuyan ve bitiren gençlerde tarihçiler konusunda malumat eksikliği olması, Türk tarihçiliğine katkı ve hocaların hatırasına saygı sebebi ile bu çalışmanın yapıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Sosyoloji ve Felsefe alanında Türk Sosyologları ve Türk Felsefecileri gibi öncü kişilere yönelik çalışmaların, derslerin ve ders kitaplarının olması da böyle bir çalışma yapma konusunda cesaret veren örnekler olduğunu belirtmektedir.¹ Lisans öğrencileri ve konuya ilgi duyan herkes için akademik düzeyde hazırlanmış olan bu çalışmanın amacı Türk tarihçilerini belli açılardan inceleyerek, onların kısa bibliyografyaları yanında asıl tarihçiliklerini ve alanlarına katkılarını göstermek olduğu da kitabın önsözünde belirtilmiştir. Dolayısıyla çalışma arayanın içinde her tarihçi hakkında malumat bulacağı dönemleri ve dönüşümleri ayrıntılı inceleyen bir kitap değildir. Sadece on altı tarihçiyi ele alan *Türk Tarihçileri* kitabı, “Gelenekten Modern Döneme Türk Tarihçiliği”,- “Modern Dönem Türk Tarihçiliği”,-“Türkiye’de Kürsüler/Çalışma Alanları ve Tarihçiler”, “Türkiye’de Diğer Çalışma Alanları ve Tarihçiler” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler hakkında bilgiler ise tarihçiler anlatılırken kısaca verilmiştir. On altı alt başlık içinde Naima, Katip Çelebi, Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Refik Altınay, M.Fuat Köprülü, Sedat Alp, Zeki Velidi Togan, Mustafa Asım Köksal, Osman Turan, Halil İnalçık, Tarık Zafer Tunaya, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Sabri Ülgener, Niyazi Berkes, Sencer Divitçioğlu, Reşat Ekrem Koçu, Mustafa Çağatay Uluçay ele alınmıştır. Cemal Kafadar ve Aydın Sayılı ise yazarlarından kaynaklı gecikmeler sebebi ile kitaba alınamadığı, kitabın bir seçki olması nedeni ile kıymetli pek çok tarihçiye de yer verilemediği ifade edilmiştir. Ancak bu gerekçe kitapta yer verilemeyen tarihçilerin de içinde bulunduğu yeni bir çalışma yapılmayacağı anlamına da gelmemektedir.

Kitapta alanlarında öncü olmuş her bir tarihçiyi çoğunlukla yine o alanda çalışma yapmış tarihçiler ele almıştır. Bu noktada editör, tarihçileri yazacak kişileri seçerken bahsedilecek tarihçi hakkında doğrudan çalışması olan isimleri seçmesi uygun olabilirdi. Böylece tarihçiler teknik ve bilgi yığını şeklinde değil, yazarın kanaatlerine

¹ Örneğin Süleyman Hayri Bolay’ın hazırladığı Tanzimat’tan Günümüze Türk Düşünürleri Ansiklopedisi, Sosyoloji alanında ise Ufuk Özcan-Ertan Eğribel’in hazırladığı Türk Sosyologları ve Eserleri (2 Cilt), yine bir başka çalışma Çağatay Özdemir’in Türkiye’de Sosyoloji İsimler ve Eserler (2 Cilt) adlı çalışmalar tarihçiler için yapılacak çalışmalara örnek niteliktedir.

dayalı eleştirel, tartışmalı ve karşılaştırmalı bakış açılarını metne katması mümkün hale gelebilirdi. Ancak tarihçiler derinlemesine bir monografi tarzında değil, daha çok lisans düzeyinde öğrencilerin bilmesi gereken bilgiler seviyesinde ele alındığı için bu tarz bir yazım kitabın amacına uygundur.

“*Tarihçi gökten düşmez, onu muhit yetiştirir*” diyen Ahmet Refik, tarihçileri zamanın şartları içinde değerlendirmek gerektiğine işaret etmiştir. Şüphesiz Tarihçileri devrin şartları kadar başka faktörlerde etkilemiştir (Çalen, 2016:45-60). Bu faktörleri bilmek tarihçiyi doğru anlamak açısından oldukça önemlidir. *Türk Tarihçileri* kitabı bu önem sebebi ile tarihçileri belli sorular çerçevesinde ele alması uygun olmuştur. Tarihçi, hangi okullardan/kişilerden, nasıl bir eğitim almıştır? Nasıl yetişmiştir? Çalışma alanına nasıl yönelmiş, hangi konularda çalışma yapmıştır? Eserleri nelerdir? Opus Magnum’u nedir? Tarih araştırma ve yazım süreçlerinde nasıl bir yol izlemiştir? Tarihe nasıl bakmış, nasıl algılamış, nasıl değerlendirmiştir? Alanına nasıl katkılar sağlamıştır? Genel olarak değerlendirildiğinde hangi ekole yakın ya da mensup olarak tanımlanabilir? Alanında nasıl bir etki oluşturmuştur? Kimleri yetiştirmiş ya da yetişmesi için etkilemiştir? gibi sorular ile konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmış, her bölümde kürsü ve anabilim dalının kısa tarihçesi verilerek alanın öncüsünün tarihçiliği ile bu sorular, okuyucu için anlamlı kılınmak istenmiştir. Tek tek bölümlerde bu soruların tümüne cevap bulunmakla birlikte bütüne bakıldığında birbirinden bağımsız olduğu izlenimi doğmaktadır. Bu noktada editörün kitaba Giriş ve Sonuç bölümü ekleyerek ele alınan Türk tarihçileri ve tarihçiliğin gelişimine yönelik tüm bölümleri kapsayıcı bilgiler ve değerlendirmeler yapması bilgi eksikliği olduğu düşünülen lisans öğrencileri için bütünlüğü ve anlamlılığı sağlamaya yardımcı olabilirdi.

Kitabın kapak tasarımında bahsi geçen tarihçilerin portreleri yer almaktadır. Bu özellik genç tarihçiler açısından faydalı görülmektedir. Bu noktada kapakta yer alan resim ve fotoğrafların ilgili bölüm başlarında da yer alması öğrenim açısından faydalı olabilirdi. İçerisinde ise her bölümün sonlarında ele alınan tarihçinin öne çıkan eserinden iki sayfalık doğrudan alıntıyla örnek metinler eklenmiş, böylece okuyucunun bahsi geçen tarihçinin üslubu ile tanışması amaçlanması da yerinde olmuştur. Son bölümde editörün hazırladığı seçilmiş kaynaklara yer verilerek konu ile ilgili araştırmacılara başvuru imkânı sağlanması da bir gerekliliği yerine getirmiştir.

Netice itibari ile farklı bilim dallarında alanın öncülerine yönelik çalışmalar bulunmasına rağmen tarihçilere dair çalışmaların az olduğu görülüyor. Bu eksikliği

giderme yönünde bir adım olarak değerlendirilebilecek *Türk Tarihçileri* kitabı bu bakımdan oldukça önemli bir yere sahip olduğu şüphesizdir. Ancak daha geniş kapsamlı, tarihçilere yönelik başvuru eseri niteliğinde de çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu konuda tarihçilere ve tarihçiliğe dair başvuru eseri ihtiyacına dikkat çeken Ahmet Özcan, böyle eserlerin hazırlanması tarihçilerin önündeki işçilik yükünü azaltacağını ve bilgi/düşünce üretimi aşamasına geçilmesine imkân sağlayacağına dikkat çekmektedir (Özcan, 2017).

Sonuç olarak mesleğinin ilk safhasında alanın öncülerini öğrenmek genç tarihçiler için ne kadar önemli ise Türk Tarihçiliğinin gelişimi için de tarihçileri ele alan çalışmalar yapmak o derece önem taşımaktadır. Bu tarz Türk tarihçiliğini çeşitli yönlerden ele alan doyurucu eserlerin sürdürülmesinin Türkçe literatürdeki eksikleri de bir nebze gidereceği söylenebilir.

Kaynakça

- Alkan, M.Ö. (2004). Gogol'un paltosu: Tarık Zafer Tunaya ve "siyasî partiler". *Türkiye Araştırmaları ve Literatür Dergisi*, Cilt 2, S.1, s. 475-481.
- Berktaş, H. (1991). Dört tarihçinin sosyal portresi. *Toplum ve Bilim*, S.54-55, s. 19-45.
- Body, K. (1999). *Encyclopedia of historians and historical writing*. London: Fitzroy Dearborn.
- Çalen, M.K. (2016). Erken modern dönem Türk tarihçileri ve Ahmet Refik (Altınay). A. Şimşek (Ed.), *Türk Tarihçileri*. Ankara: Pegem, s. 45-60.
- Eyice, S. (1991). Franz Babinger. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, C.4, s. 390-392.
- Hughes, M. (2014). *En önemli elli tarihçi*, İstanbul: Etkileşim.
- Türk tarihçiliğinde dört sima. (2006). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Munslow, A. (2000). Book review: *Encyclopedia of historians and historical writing*. 23.04.2017 tarihinde <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13642520050074849> adresinden alınmıştır.

Özcan, A. (1993). Cemaleddin Mehmed, Karslızade. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, C.7, s. 312-313.

Özcan, A. (2013). M. Fuat Köprülü tahrir defteri gördü mü?. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53 (2), s. 249-262.

Özcan, A. (2017). Tarih ve tarihçilik üzerine yazılmış müracaat eserleri ve bir ansiklopedi teklifi. *Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu'nda* sunulan bildiri, Ankara: TTK.

Sales, V. (2016). *Tarihçiler*. İstanbul: İletişim.

Şimşek, A. (Ed.). (2016). *Türk Tarihçileri*. Ankara: Pegem.

Türkiye'nin birikimleri: Tarihçiler. (2015). İstanbul: İlke.